

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

УДК 346.3(477)

DOI: 10.31359/2309-9275-2018-11-2-15

ЗНАМЕНСЬКИЙ Г. Л.,

провідний науковий співробітник НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України

МІСЦЕ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА У СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню питань інноваційного розвитку та визначення місця та ролі господарського права у стратегії забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Так, у роботі проаналізовано основні етапи теорії інноваційного розвитку, окремо розглянуто значення Глобального Міжнародного інноваційного індексу. Резюмовано, що найбільш вагомий вплив на інноваційний розвиток та інноваційну діяльність справляє державна підтримка, регламентована нормами господарського права.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, державна підтримка.

Постановка проблеми. У сучасних умовах у багатьох країнах світу вже стала глибоко усвідомленою та офіційно визначеною головною стратегією економічного і соціального розвитку. Це, передусім, спрямованість на інноваційну діяльність, а саме: на виробництво наукоємних і високотехнологічних товарів і послуг, яке було б здатне зрощувати ВВП і на цьому ґрунті підвищувати народний добробут. Тому інновації стали домінантою сталого розвитку, модернізації та конкурентоспроможності економічних і соціальних систем.

Відомо, що теорія інноваційного розвитку з'явилась ще у середині 20-го століття. Її автором вважається австрійський і американський економіст і соціолог Йозеф Шумпетер. Ця теорія спочатку стала запроваджуватись у практику в середовищі американського підприємництва і менеджменту, а потім поступово отримувала визнання й в інших країнах. І хоча головною сферою впливу ідеї інновації була економіка (технічна та виробнича сфери), вона певною мірою перекидалась в адміністративно-управлінські та й в різні інші соціальні відносини.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню питань інноваційного розвитку та його ролі у забезпеченні інноваційної діяльності в державі свої праці присвятили такі вчені-фундаменталісти, як: Р. фон Ієрінг, Б. Патон, Ф. Рітнер, Й. Шумпетер та ін.

Виклад основного матеріалу. Важливим етапом у розповсюдженні ідеї інновації стало щорічне скла-

дання, починаючи з 2007 року, «Глобального Міжнародного інноваційного індексу». Цю вельми складну місію виконує Всесвітня організація інтелектуальної власності Корнельського університету та Міжнародна бізнес-школа «Insaïd».

Слід мати на увазі, що оцінка інноваційного індексу є частиною великого дослідження, у якому розглядалися як комерційні результати інноваційної діяльності в країнах, так і активність владних структур щодо стимулювання заохочення та підтримки інноваційної діяльності в своїй державній політиці. Глобальний індекс інновацій складається з різних змінних даних (їх понад 80), які детально характеризують інноваційний розвиток країн світу, що перебувають на різних рівнях економічного розвитку.

Усього в цьому рейтингу представлено 143 країни. Серед лідерів ми найчастіше бачимо таких країн, як Швейцарія, Велика Британія, США, Швеція, Фінляндія, Нідерланди, Сингапур. Щодо України, то хоча вона в 2018 році вже ввійшла в п'яту десятку «інноваційних» країн, цей результат поки не може нас тішити.

Президент Національної академії наук України Б. Є. Патон ще у 2001 році звернув увагу на вкрай незадовільний стан науково-технічного винахідництва в Україні та й на необхідність всілякої активізації інноваційної діяльності [1]. Така оцінка залишається актуальною й в наш час. Однак, урахуовуючи теперішнє ускладнення економічного і політичного

стану нашої держави, необхідними є не тільки поширення інноваційного розвитку, але й його різке зростання. Це таке зростання ВВП, про яке говорять наші економічні експерти: не три усталеного в останні роки відсотка, а десять.

Вирішення таких складних проблем потребує не тільки мобілізації внутрішніх ресурсів інновацій (розумові звершення, підприємницькі та організаційні здібності робітників і таке ін.), а й зовнішніх чинників – ефективної забезпечувальної дії таких суспільних інститутів, як «державна влада» та «право».

Така ситуація обумовлює необхідність розкриття можливостей всіх зазначених та подібних факторів. Очевидно, що у даній проблематиці не можна залишити без уваги право, а саме таку його галузь, як господарське право. Більше того, автор вже на початку даної статті дозволяє собі стверджувати, що саме галузь господарського права повинна займати тут провідну, центральну роль. Зрозуміло, що таке твердження потребує серйозних доказів та більш-менш широкої аргументації

Спочатку можна було б згадати той факт, що у 1988 році німецькі представники господарського права організували в Берліні Міжнародний симпозіум на тему «Інновації – рушійні сили – право» [2]. Автор даної статті приймав активну участь в роботі цього симпозіуму, а тому почуті в цьому середовищі ідеї у нього довгий час були в пригоді. Головне переконався, що господарське права теж може бути рушійною силою.

Вплив господарського права на розвиток інновації слід досліджувати з урахуванням всіх сторін правового регулювання – праворозуміння – правотворчості та правозастосування.

При цьому необхідно бачити головний напрям правового впливу на розвиток інноваційної діяльності. Слід спрямовуватись на такі дії, які могли б принести найбільш вірогідний та значний економічний і соціальний ефект. Проте не можна не бачити, що деякі спеціалісти обирають інші напрямки, що знаходяться за межами впливу на ВВП. Наприклад, занадто багато уваги приділяється новаціям у шоу-бізнесі, дизайну та іншим розвагам. Ми поважаємо і таких новаторів, але вони могли б трошки почекати. Не дарма в нашому народі існує приказка: «У минулому році мак не вродився, а голоду все ж не було!»

Таким чином, можна стверджувати, що розвиток інновацій та вплив господарського права – односпрямовані явища. Якщо з цим погодитись, то можна рухатись далі у пошуку більш конкретного місця у тієї стратегії, яка була в назві даної статті. Іноді це потребує звернення до деяких питань методологічного рівня.

Видатний німецький вчений-юрист Рудольф фон Ієрінг наприкінці 19-го століття зробив значний внесок в теорію і методологію права, обґрунтувавши наявність таких властивостей права, як «ціль» і «інтерес». Тому й досі можна почути від юристів такий вислів: «Без цілі норм права не буває».

Щодо цілей господарського права, то тут можна сказати, все знаходиться в належному стані. Так, у частині четвертої статті 13 Конституції України йдеться про таке: «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки». Це фундаментальне положення, яке утворює цільовий вплив держави на економіку, безумовно, стосується багатьох галузей законодавства. Але з цього випливають й специфічні завдання для законодавства господарського, в тому числі у сфері розвитку інноваційної діяльності.

Господарський кодекс України надає більш розгорнуті уявлення в цьому питанні. Так, стаття 1 ГК України спочатку окреслює коло законодавчого регулювання: «Цей Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності». Потім, уже у статті 3, показує, які ж дії відбуваються у цьому колі - це «діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність». А ще більш конкретним цільовий підхід виглядає у главі 34 кодексу, спеціально присвяченій питанням правового регулювання інноваційної діяльності. Так, в статті 325 йдеться: «Інноваційною діяльністю у сфері господарювання є діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя».

Виходячи з цього, можна без великих складнощів отримати конкретну інформацію про цілі правового регулювання в питаннях інноваційної діяльності. Адже це дуже важливо не тільки для теоретичної або науково-дослідницької роботи. Без цього не може обійтись і правотворча, і правозастосовча робота. Ціль (мета) виконує роль певної константи, кінцевим показником досягнення (або не досягнення) бажаного результату діяльності. Таким чином, у багатьох теоретичних і практичних розрахунках ціль (ступень наближення до передбаченого результату) слугує критерієм ефективності тих чи інших норм законодавства.

У деяких публікаціях у Фейсбучі можна зустріти таку сентенцію: «Якщо ви чітко уявили мету, то вважайте, що ви майже її досягли». Однак в житті все складніше. Якщо в наш час читач юридичної літератури зустрінеться з викладом конкретного дослідження ефективності якихось норм законодавства, то вважайте що ви зустрілися з унікальним явищем, екзотом.

Проте слід нагадати, що ще 11 вересня 2003 року був прийнятий Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». Важко переоцінити його потенційну корисність, хоча й не до поточного часу. Названий закон визначив порядок та умови вдосконалення правового регулювання господарських відносин. Встановлювалися обов'язкові вимоги щодо підготовки проектів нормативно-правових актів. Більше того, обов'язковим стало відстеження результативності (ефективності) прийнятих актів (й тут насправді ніякої обов'язковості не було!). Проте Кабінет Міністрів України свій обов'язок виконав: постановою від 11 березня 2004 р., оскільки затвердив методики проведення аналізу впливу та відстеження результативності (ефективності) відповідних актів. На жаль, всі ці «нововведення» реалізовані не були. На певну втіху можна було б лише скромненько зауважити, що при вирішенні всіх цих питань наші законодавці врахували відповідний досвід Інституту економіки промисловості АН України, який у 70-х роках минулого століття здійснював масштабні дослідження ефективності санкцій, що застосовувалися у відносинах з договірних поставок продукції [3].

У пошуках найбільш раціонального місця господарського права в стратегії інноваційної діяльності не можна обійти питання про економічну політику. Дійсно, ця політика в багатьох випадках здатна здійснювати рішучий вплив на стан цієї діяльності. При цьому економічна політика при своєму формуванні та здійсненні зіткається як з правом господарським, так і з іншими правовими галузями (насамперед з правом фінансовим). Тому заради аналізу, наприклад, дієвості економічної політики в питаннях захисту прав учасників інноваційної діяльності або їх стимулювання необхідно проводити комплексні, міжгалузеві дослідження.

Велика кількість господарсько-правових норм міститься у статтях Глави 2 Господарського кодексу України, в яких йдеться про основні напрями та форми реалізації державною економічної політики. І чимало є випадків, коли там вирішуються питання захисту або стимулювання учасників саме інноваційної діяльності.

Чи був гарантований таким розлогим правовим забезпеченням позитивний результат у розвитку інновацій в перші роки дії Господарського кодексу? Виявляється, не був. Яких-небудь кількісних показників помітного зростання інновацій не було. А тому й не було справжніх потреб у проведенні спеціальних економіко-правових досліджень. Показником такого становища слугував сам факт відсутності росту впровадження інновацій. Автору залишилося лише припустити, що в економіці і в суспільстві в той час склалися такі обставини, які заважали цьому росту.

Справа в тім, що «глобальні» чинники життя нашої країни останніми роками знаходились у дуже складному та суперечливому стані. Прояви цього стану можна було б побачити на всіх рівнях суспільних відносин.

Такі рівні можуть мати наступний вигляд: це взаємодія інститутів «держави», «економіки» і «права» (загальний рівень); взаємодія «державної економічної політики», «норм господарського права» та «умов економічної діяльності підприємств і галузей» (спеціальний рівень); «державне поточне регулювання», «застосування правових норм і засобів» і «економічне саморегулювання» (конкретний рівень). На останньому (конкретному) рівні теоретично могли складатися реальні умови для захисту та стимулювання інноваційної діяльності. Могли, но не склалися. Тоді й треба було б подивитися на те, що відбувається на більш високих рівнях.

Для вибору напрямків необхідних досліджень цих проблем все ж таки не може не виникнути питань щодо їх методологічного забезпечення. Справа в тому, що тут можлива поява складних і тонких питань. У такому разі звичайні умовиводи (за допомогою, наприклад, горезвісного «здорового глузду») і найвитонченіші імпровізації нічим допомогти не можуть.

Для більш повної характеристики питань взаємодії держави та бізнесу слід окреслити, хоча б загальному вигляді, той «місток», через який забезпечується ця взаємодія. У даному випадку навряд чи можна помилитися в тому, що найбільш важливими опосередковуючими ланками тут стають «економічна політика» і «законодавство». Між цими політико-правовими явищами неминуче складаються ті відносини, які й потребують ретельного аналізу.

Поважані представники державної влади в останні роки не «скупляться» на гучні декларації про необхідність створення всіх необхідних умов для рівноправного партнерства бізнесу і влади. Дійсно саме тут можна було б знайти важелі подальшої демократизації та соціальної спрямованості економіки. Однак відсутність такого партнерства є реаліями сьогодніш-

ньої суспільного життя. Якщо в тих чи інших конкретних випадках партнерство і складається, то воно характеризується непрозорістю дійсних взаємин.

Така ситуація призводить до зрощення великого кланового капіталу і влади. Негативними наслідками цього стають спотворення і недовірність конкурентних відносин, придушення слабких учасників господарського обороту більш потужними, викривлення правил приватизації, корупція, тінізація і криміналізація економіки, порушення прав споживачів. Усунення всіх цих недоліків потребує чималих зусиль, перш за все послідовного прояву політичної волі і підтримки з боку широких верств суспільства.

Передумовою ж названих позитивних дій може слугувати найбільш точне знання про взаємодію економічної політики і законодавства. Це знання має стати відправною точкою якісного відновлення управління економікою в цілому і загального вдосконалення всього масиву господарського законодавства.

Найбільш вагомий вплив на розвиток інноваційної діяльності потенційно здатна здійснювати її **державна підтримка**. Відповідні норми господарського права для цього вже є. Наприклад, ефективні результати можна було б очікувати від грамотного застосування частини п'ятої статті 10, частини другої статті 12, частини першої статті 16 ГК України. Безумовно, можна все ж таки відшукати приклади чималої стимулюючої ролі цих засобів впливу. Проте здійснення такої практики ще не мають ознак стабільності. І справа не втім, що недостатні фінансові обсяги підтримки. В державних бюджетах ця підтримка в останні роки стала передбачатися. Але джерела відповідного фінансування у текстах бюджетів мають не реальний, а умовний характер (подібно тому, «якщо будуть залишки з других джерел», «при поверненні коштів з інших проектів», «при поверненні кредитів» і таке інше).

Норми господарського законодавства, які передбачають державну підтримку інноваційного розвитку, в майбутньому будуть удосконалюватися. Але для того, щоб цей процес відбувався успішно, необхідно провести чимало аналітичної роботи. Необхідно отримати якомога більше інформації про ефективність існуючих норм. Однак не менше повинно бути інформації про економічні і соціальні умови, в яких створюються інноваційні проекти.

Сказане вище можна підтвердити складністю вирішення проблеми забезпечення узгодження ринковою саморегуляцією с державним регулюванням економіки. Слід врахувати, що завдання поєднання цих двох суспільних явищ є виключно важливою для будь-якої національної економіки (якщо не врахову-

вати суспільства, в яких панує або безмежний етатизм, або крайній лібералізм). При цьому вирішується таке завдання по-різному, але, як правило, шляхом тривалих пошуків і чисто емпірично. Тим не менше можна вважати, що в багатьох розвинутих країнах так чи інакше було досягнуто «золотий перетин» у рішенні цієї проблеми: це той стан, при якому приблизно дві третини впливу на економіку відводиться саморегулюванню, а решта припадає на державне регулювання.

Всі ми очевидці того, які пошуки на цей рахунок здійснювалися і здійснюються нині в нашій країні - в основному, за допомогою горезвісного методу «проб і помилок». Природно, поза вирішення цієї проблеми не могло залишатися і законодавство, перш за все законодавство господарське. Тому певна модель поєднання ринкового саморегулювання з державним регулюванням економіки свідомо була закладена в Господарський кодекс України.

Відмінна риса, що визначає головну ідею концепції господарського права з моменту її зародження і до наших днів є націленість на ув'язку з допомогою юридичних засобів інтересів приватних (особливих, власних) з інтересами публічними (суспільними, загальногосподарськими).

Звичайно, головна ідея господарського права далеко не завжди знаходила і знаходить зараз свою повну реалізацію в реальному житті. У різні періоди новітньої історії і в різних країнах вона по-різному сприймалася законодавцями. Іноді зовсім відкидалася, а найчастіше зазнавала різні деформації. І провиною цьому була не сама ця ідея, а біда тих чи інших осередків, що знаходяться в полоні або жорсткого тоталітаризму, або маніакального лібералізму. У будь-якому випадку, гармонійне узгодження інтересів конкретного виробника (господарюючого суб'єкта) і інтересів усього суспільства залишалось життєвою необхідністю – тим ідеалом, котрий просто вимагає своєї реалізації. Як зазначив німецький вчений Фріц Рітнер (автор фундаментального підручника з господарського права), узгодження приватних і суспільних інтересів завжди має служити найважливішою ознакою, «оцінюючим принципом», який дозволяє відрізнити право господарське від всіх інших галузей права [4].

При цьому слід зауважити, що питання про узгодження приватних і публічних інтересів – це не питання якесь другорядне та побічне, що має відношення тільки до господарського права. Це одне з важливіших, магістральних питань суспільствознавства світового рівня.

У процесі модернізації господарського законодавства слід прагнути до розумного поєднання рин-

кового саморегулювання з державним регулюванням економіки (в юридичному еквіваленті це означає розумний компроміс приватно-правового та публічно-правового регулювання).

У даному випадку може бентежити використання такого слова, як «розумний» – слова з багатьма значеннями, що припускає оціночні судження. Але тут треба згадати, що «принцип розумності» не так уже й рідко зустрічається в зарубіжній і вітчизняній юриспруденції. Залежно від області застосування цей принцип набуває більш-менш суворого сенсу. Зрозуміло, що при модернізації законодавства мова йде про процес законотворчості, але має бути зрозуміло і те, що цей процес може перетворитися на безглуздя (на «нерозумність») без наявності належної професійної компетентності і ґрунтовної наукової підготовки розробників норм законів.

Розумність поєднання приватно-правового та публічно-правового регулювання в господарському законодавстві може також забезпечуватися при застосуванні, як мінімум, наступного ряду вимог:

– забезпечення в правотворчій і правозастосовчій діяльності оптимального поєднання ринкового саморегулювання і державного регулювання макроекономічних процесів є не побажанням або декларативним гаслом, а закріпленням в законі загальнообов'язковим вимогою (див.: Преамбулу, статтю 5 і частину 1 статті 9 ГК України);

– при проектуванні тих чи інших нормативних положень необхідно чітко усвідомлювати і формулювати мету цих положень, а також звіряти, наскільки ця мета відповідає загальній меті господарського законодавства - вимогам суспільного господарського порядку (це Преамбула і стаття 5 ГК України);

– націлюватися на вдосконалення правових засобів, що забезпечують рівне підпорядкування суб'єктів господарювання і компетентних державних органів закону і суспільному порядку (частина 4 статті 13 Конституції України, статті 5–6, 8 ГК)

– удосконалювати правові засоби, що стимулюють ділову активність, підприємливість, інноваційну ініціативу (преамбула, статті 42–44, 47–48 ГК України);

– удосконалювати правові форми державного захисту прав усіх суб'єктів власності і господарювання (частина 4 статті 13 Конституції України, статті 20, 44, 47–48 ГК України);

– забезпечувати реалізацію таких принципів господарювання, як обмеження державного регулювання економічних процесів (яке в певній мірі необхідно з метою забезпечення соціальної спрямованості економіки, добросовісної конкуренції у підприємстві, екологічного захисту населення, захисту прав спо-

живачів та безпеки суспільства і держави), а також заборона незаконного втручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у господарські відносини (стаття 6 ГК України);

– удосконалювати механізм захисту прав суб'єктів господарювання під час здійснення державного контролю та нагляду за господарською діяльністю (стаття 19 ГК України);

– удосконалювати форми відповідальності органів державної влади та органів місцевого самоврядування за порушення прав і законних інтересів суб'єктів господарської діяльності (статті 47, 224, 249 ГК України).

Узагальнюючим критерієм досягнення оптимального поєднання приватно-правового та публічно-правового регулювання може служити стабільність в регульованих господарських відносинах, а також у самій законодавчій системі.

Як бачимо, загальні норми господарського законодавства створюють принципову основу для функціонування інституту державної підтримки інноваційної діяльності. Поза всяким сумнівом, ця підтримка тут стає одним із засобів гармонізації приватно-правового та публічно-правового регулювання. Однак такої констатації мало. Необхідно упевнитися і в тому, що побудова конкретних норм про державну підтримку відповідає загальним нормам законодавства і в той же час забезпечує ефективність регулювання у конкретних реаліях. У статті 16 ГК України, яка названа «Дотації та інші способи державної підтримки суб'єктів господарювання» не тільки називаються деякі конкретні види підтримки, але і вказуються обставини, при яких вони надаються. В одному із законодавчих актів спеціально було зазначено, що надання конкретної державної підтримки суб'єктам господарювання обумовлюється, перш за все, метою такої підтримки [5].

При цьому звертає на себе увагу той факт, що законодавець нерідко використовує різну термінологію для позначення державного впливу в сфері господарювання - «підтримка», «дотації», «допомога», «доплати», «компенсації», «субвенції», «субсидії», «пільги». Може здатися, що мова йде про синоніми, які використовуються для вираження одного і того ж явища - державно-правового засобу конкретного виду. Насправді ж кожне з цих понять має своє смислове значення, що дозволяє йому найбільш повно відобразити ту чи іншу специфіку правового регулювання.

З урахуванням сказаного вище варто було б з'ясувати співвідношення, наприклад, таких понять, як «державна підтримка» і «державна допомога». На

нашу думку, надійним критерієм розмежування названих понять, як і в багатьох інших випадках дії правових норм, є цілі, переслідувані державою при подібних випадках.

Так, ціль державної підтримки бізнесу полягає в розвитку тих напрямків економічного розвитку, які необхідні державі і суспільству. Якщо говорити більш конкретно, то ця ціль полягає в посиленні зацікавленості суб'єктів господарювання в ефективній діяльності в пріоритетних галузях соціально-економічного розвитку. При цьому у суб'єкта повинна виявлятися помітна мотивація слідування названої мети.

У даному випадку необхідно нагадати про ту нормативну вимогу, яке міститься в частині п'ятій статті 11 ЦК України: «Суб'єктам господарювання, які не враховують суспільні інтереси, відображені в програмних документах економічного і соціального розвитку, не можуть надаватися передбачені законом пільги та переваги у здійсненні господарської діяльності». Цілком зрозуміло, що такі суб'єкти не можуть претендувати на державну підтримку. Виходячи з цього, можна зробити впевнений висновок про те, що державна підтримка бізнесу виконує функції і економічного, і правового стимулу.

Однак цілі господарсько-правового регулювання досягаються не тільки завдяки існуванню в законодавстві цільової функції стимулювання (забезпечення зацікавленості). У господарській сфері іноді з'являються випадки, коли підприємства або цілі галузі опиняються в досить складних економічних ситуаціях і при цьому часто без власної вини. У цих випадках включається в дію інша цільова функція господарського законодавства – функція стабілізації і компенсації. Ось тут і виникає питання про такий засіб правового регулювання, як державна допомога.

Слід відразу ж обумовити, що подання такої допомоги є винятковим явищем, оскільки, за загальним правилом, органам державної влади і органам місцевого самоврядування забороняється вчиняти дії, які усувають або обмежують конкуренцію (частина третя статті 18 ГК України). Тому дії держави та її органів потрапляли б під цю заборону, якби вони займалися б тільки тим, що надавали допомогу всім бажаним без обмежень і застережень. Все це нагадувало б безмежний патерналізм, який ніяк не впливає з положень вітчизняного законодавства, а також засуджується СОТ та іншими міжнародними фінансово-економічними установами.

У статті 26 ГК України зазначені конкретні випадки надання допомоги, коли відповідні рішення або дії державних органів та органів місцевого самоврядування визнаються обґрунтованими, хоча вони

і були спрямовані на обмеження конкуренції чи могли мати наслідком такі обмеження. До числа таких випадків відноситься: надання допомоги соціального характеру окремим суб'єктам господарювання за умови, що вона надається без дискримінації інших суб'єктів господарювання; подання допомоги за рахунок державних ресурсів з метою відшкодування збитків, заподіяних стихійним лихом або іншими надзвичайними подіями, на визначених ринках товарів або послуг, перелік яких встановлюється законодавством; подання допомоги, в тому числі створення пільгових економічних умов окремим регіонам з метою компенсації соціально-економічних втрат, викликаних важкою екологічною ситуацією; здійснення державного регулювання, пов'язаного з реалізацією проектів загальнонаціонального значення.

В українській законотворчості чимало термінологічної плутанини. Проте відмінність між правовими поняттями державної підтримки і державної допомоги в ряді випадків враховується. Показовим в цьому відношенні є наступний факт. У 2004 р у Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти, кожен з яких був присвячений конкретному правовому режиму, на що прямо вказують їх назви – це проекти закону «Про державну підтримку та стимулювання інвестиційної діяльності» (від 27.05.2004 № 5469) і «Про державну допомогу» (від 30.04.2004, № 5469). Причому в другому законопроекті спеціально відзначається (в частині третьої статті 4): «Державна підтримка суб'єкта господарювання не вважається державною допомогою, якщо така підтримка надається або буде надаватися на рівноправних засадах всім суб'єктам господарювання, які діють на певному товарному ринку або у відповідній області, в тому числі за рахунок коштів, передбачених законом про державний бюджет».

Як бачимо, при наданні державної допомоги враховуються зовсім інші обставини, ніж це буває при наданні державної підтримки. Тут мова йде про іншу цільову функцію норм господарського законодавства і в цілому про інший правовий режим діяльності держави та її органів. Об'єднує обидва ці засоби правового регулювання лише факт перебування в сфері такого різновиду господарських відносин, як організаційно-господарські відносини (див.: частини 4 і 6 статті 3 ГК України). Це відносини саме управлінські («вертикальні»), які передбачають участь у них держави та її органів.

Висновки. Таким чином, важливою задачею законодавця повинно стати закріплення у відповідних нормах обов'язку всіх компетентних державних органів обґрунтовувати цільову спрямованість наданої державної підтримки.

Для підкріплення цього положення наведемо ще один приклад, але вже з європейського законодавства. Так, в Законі ФРН «Про підвищення стабільності і розвитку економіки» від 8 червня 1967 року вже в статті 1 названі найважливіші загальногосподарські цілі розвитку країни і покладені на всі державні органи, що здійснюють фінансові та економічні заходи щодо досягнення цих цілей, вимоги щодо неухильного дотримання народногосподарського балансу. Практично у всіх інших статтях цього закону, які говорять про різні види фінансової підтримки, робляться відсилання до статті 1, тобто цілям, посилення на які слугують критеріями правомірності поточних заходів.

Поряд з вирішенням питання про цільову спрямованість державної підтримки, важливе значення

мають також питання публічної гласності («прозорості») надання підтримки, обґрунтування дійсної потреби суб'єкта господарювання у фінансовій підтримці, повернення бюджетних коштів при досягненні мети підтримки та інше.

Таким чином, державна підтримка бізнесу, у тому числі в такій сфері, як розвиток інноваційної діяльності, якщо виходити з практики не тільки української держави, а й багатьох інших держав, грає помітну роль в економічному житті і далеко не тільки під час світових фінансово-економічних криз. Однак в більшості джерел з цих питань постійно підкреслюється, що ця підтримка повинна мати певні обмеження, що не є руйнівними для економічної конкуренції, та надаватися в рамках такої процедури, яка вимагає суворого дотримання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки України. *Вісник Національної академії наук України*. 2001. № 2. С. 11–15.
2. Innovation – Treibende Kräfte. *Recht. Wirtschaftsrecht*. Berlin, 1988, N 4.
3. Экономические санкции и дисциплина поставок. Киев: Наукова думка, 1976.
4. Rittner Fritz. *Wirtschaftsrecht: Ein Lehrbuch*. Heidelberg: C.F. Muller Juristischer Verlag, 1987. pp. 18–19.
5. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України № 3715-VI від 08.09.2011. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 166.

REFERENCES

1. Paton, B. (2001). Innovatsiyni shliakh rozvytku ekonomiky Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 2, 11–15 [in Ukrainian].
2. Innovation – Treibende Kräfte. (1988). *Recht. Wirtschaftsrecht*. Berlin, , N 4 [in German].
3. Ekonomicheskiye sanktsii i distsiplina postavok. (1976). Kiev: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Rittner Fritz (1987). *Wirtschaftsrecht: Ein Lehrbuch*. Heidelberg: C.F. Muller Juristischer Verlag. pp. 18–19 [in German].
5. Pro pryorytetni napriamy innovatsiynoi diialnosti v Ukraini: Zakon Ukrainy # 3715-VI vid 08.09.2011. (2012). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Supreme Council of Ukraine*, 19-20. St. 166 [in Ukrainian].

ЗНАМЕНСКИЙ Г. Л.

ведущий научный сотрудник НИИ правового обеспечения инновационного развития Национальной академии правовых наук Украины, доктор юридических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии правовых наук Украины, Заслуженный деятель науки и техники Украины

МЕСТО ХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРАВА В СТРАТЕГИИ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

Статья посвящена исследованию вопросов инновационного развития и определения места и роли хозяйственного права в стратегии обеспечения инновационной деятельности в Украине. Так, в работе проанализированы основные этапы теории инновационного развития, отдельно рассмотрено значение Глобального Международного инновационного индекса. Резюмировано, что наиболее существенное влияние на инновационное развитие и инновационную деятельность оказывает государственная поддержка, регламентированная нормами хозяйственного права.

Ключевые слова: инновации, инновационное развитие, государственная поддержка.

ZNAMENSKYI H.L.

Leading researcher of Scientific and Research Institute of Providing Legal Framework for the Innovative Development of National Academy of Law Sciences of Ukraine, second PhD, professor, Corresponding member of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology

LOCATION OF ECONOMIC RIGHTS IN THE STRATEGY OF PROVIDING INNOVATIVE ACTIVITIES IN UKRAINE

Problem setting. In modern conditions in many countries of the world, the main strategy for economic and social development has become deeply conscious and officially defined. This is, first of all, the focus on innovation activities, namely: the production of high-tech and high-tech goods and services that would be able to integrate GDP and on this basis increase people's welfare. Therefore, innovation has become the dominant factor for sustainable development, modernization and competitiveness of economic and social systems.

Analysis of recent researches and publications. Fundamentalists such as R. von Iering, B. Paton, F. Rittner, J. Schumpeter and others have devoted their research to the issues of innovative development and their role in providing innovation in the state.

Article's main body. The article analyzes the historical stages of the development of innovative activity, in particular, the author thoroughly considered the theory of innovation development, which author is considered by J. Schumpeter. The next important step in the development of innovation is called the annual compilation by the World Intellectual Property Organization of the Cornell University and the International Business School "Insaid" of the Global International Innovation Index, which is part of a major study that considered both the commercial results of innovation in the countries and activity power structures to stimulate the encouragement and support of innovation in its public policy.

The article investigates the influence and role of economic law in innovative development, focusing on its leading place and central role in this process and determining the main directions of legal influence and the mentioned relations. In particular, the author argues that the most significant impact on the development of innovation activity is potentially able to implement its state support, which is provided by the norms of economic law.

Conclusions and prospects for the development. Thus, state support to business, including in such a sphere as the development of innovation activity, if we proceed from the practice not only for the Ukrainian state, but also of many other countries, plays a significant role in economic life and not only during the world financial and economic crises. However, most sources on these issues have consistently emphasized that this support should be subject to certain limitations that are not detrimental to economic competition and should be subject to strict compliance procedures.

Key words: innovation, innovative development, state support.

Знаменський Г. Л. Місце господарського права у стратегії забезпечення інноваційної діяльності в Україні. *Право та інноваційне суспільство* : електрон. наук. вид. 2018. № 2 (11). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2018/12/Znamenskyi11.pdf>.